

ÖREGHARANG, DIÁKHARANG

A PAPI REFORMÁTUS GYŰLEKEZET
HARANGJAINAK TÖRTÉNETE

OREGHARANG, DIÁKHARANG

A PAPAI REFORMÁTUS GYÜLEKEZET
HARANGJAINAK TÖRTÉNETE

írta:
HARGITA PÁL
pápai lelkész

Lektorálta és az előszót írta:
SZU BÉLA
művészettörténész, tb. presbiter Bp., Pápa

BUDAPEST 1988

*„Állíts helyre minket Uram, s a pápai
gyülekezetnek adJ békességeit'*

(„Pápai diákok könyörgése 1719-ből”
jelmondata)

ISBN 963 01 8875 9

Készült a Ráday Kollégium Sokszorosító Műhelyében
500 példányban
Borító és kötésterv: Tilinger Péter technikai vezető
Eng. sz.: 65.005/1988.

TARTALOM

Előszó	5
A Pápai Református Harangok 1531 - 1936 között	11
1. A kollégiumi harangok 1531.	11
2. Az aradi várban lévő harang 1638.	14
3. A félrevert harang és a mártír diák: 1683.	17
4. Az elnémult harangok és az imádkozó diákok 1718.	19
A Pápai Református harangok 1936 és 1986 között.	24
1. A diákharang	28
Nagy Gábor kollégiumi vallástanár személye	33
Diákharang alapítvány.	37
2. A reviziós harang	40
3. A Szalóky harang	43
4. A Gyenese harang	46
Harangozási pragmatika 1936-ból	47
Bódás János: Harangszó Pápán.	50
A Pápai Kollégiumi Lapok cikkei a Diákharangról	53

ELŐSZÓ

Amikor az 1838. esztendőben elkészültek Pápán a *Főiskolai Nyomda* első kiadványai - köztük *Zsoldos Imre Életpálya* című könyve, a *Kazay Gábor* emlékét hirdető *Hálakoszorú*, *Tarczy Lajos* tankönyve, a *Népszerű égrajz*, a *Mándi Márton* István halálára mondott *Emlékbeszéd* —, a reformkor legrangosabb folyóiratában, a *Bajza József*, *Toldy Ferenc* és *Vörösmarty Mihály* szerkesztette Athenaeum kritikai mellékletében a következő értékelés jelent meg róluk: „*Feléledve,, látjuk Pápa régi typographiai emlékezetét. Könyvtáraink 1577, 1592, 1628, 1700, 1788 és 1796-ból mutatnak nyomtatványokat. Az évről évre virágzóbb collégium java és méltósága megkívánta, hogy könyvműhely nélkül ne legyen.*” Ezekután a jeles szerkesztők örömmel állapították meg, hogy az új pápai nyomdának már az első kiadványai egyenrangúak a kőszegi, a pécsi, és a pozsonyi nyomdákból kikerülő művekkel. A most idézett méltatásból az is kitetszik, hogy amióta *Husszár Dávid* 1577-ben nyomdát alapított Pápán, s közreadta a *Heidelbergi Káté* magyar nyelvű fordítását, Pápa nyomdászai szinte minden időben szorgosan és eredményesen dolgoztak.

Számunkra, akik a pápai gyülekezet, illetőleg a dunántúli egyházkerület pápai iskoláiban tanultunk, különösen kedves és fontos az a munka, amelyet a Főiskolai Nyomdában végeztünk el. Ez a nyomda 1838-tól 1952-ig működött az alapítók — *Tóth Ferenc* püspök és társai — kijelölte formájában. Első mestere *Szilády Károly*, első tudományos felügyelője *Tarczy Lajos* volt. Az utolsó kiadvány, amely még a pápai gyülekezet életével foglalkozott, s a hazai tudományos életet gazdagította, *Tóth Endrének*, a Pápai teológia, majd a debreceni hittudományi egyetem tudós tanárának *A pápai református*

egyház története című könyve volt 1941-ben. Azután hosszú c[^]end következett. A pápai gyülekezet „java és méltósága”, azaz a korabeli helyzete nem tette lehetővé, hogy a hívei életével foglalkozó írásművet nyomtasson ki.

A csend csak 1984-ben tört meg. Akkor a gyülekezet lelkipásztora összegyűjtötte, sajtó alá rendezte és a *Ráday Kollégium* sokszorosító műhelyében kinyomtatta azoknak az igehirdetéseknak, imáknak, ünnepi beszédeknek és köszöntőleveleknek a szövegét, amelyek a pápai gyülekezetnek azon ünnepségein hangzottak el, amelyeket a gyülekezet adásztveleli számúzetéséből való hazaszabadulásának 200. évfordulójára tartottak. *Kovách* Attilának, *Gyenge* Imrének, *Tóth* Károlynak, *Tóth* Kálmánnak, *Komjáthy* Aladárnak, *Cseh Szombathy* Lászlónak, *Nagy* Lajosnak, *Kövy* Zsoltnak, *Hargita* Pálnak és e sorok írójának a munkái kaptak benne helyet. Ebben is megjelent *Rab* Zsuzsának az ünnepségre írt költeménye, a *Tövisek közt sajglódott gyenge lilium*, s a kötet ennek a versnek a címét viseli. *Süle* Jenőnek az ünnepségekhez tartozó az Adásztvelelen elhangzott beszédét a *Confessio* című folyóiratban olvashatjuk.

+

Most ismét örömmel és hálatelt szívvel vehetjük kezünkbe a Lelekipásztor munkálkodásának újabb termékét: *a pápai gyülekezet harangjainak történetét feldolgozó tanulmányát*. Mindha mi is feléledve látnánk „*Pápa régi typographiai emlékezetét*”, vagyis gyülekezetünknek a leírt szó, a kinyomtatott betű iránt érzett szeretetét.

A legelső két kisméretű harangunk oldalán ez a felírás áll: *Scolae reformatae Papensis 1531*. A tanulmány szerzője — akárcsak a többi kutató — ebből az évszámból és a szöveg-

bői a pápai *Alma Mater* alapításának esztendejére s a gyülekezeti tagoknak meg az Alma Mater diákjainak szoros együvé tartozására következett. Azután újabb meg újabb harangokat öntettek s újabb szép példák bizonyították, hogy a gyülekezet harangjai és a diákok között eleven a sorsközösség. Igaz, 1683-ban — hatalmi szóval elvették a gyülekezet templomát, de „*némely kálvinista deákok*” ellenálltak, félreverték a harangot, s így hívták a gyülekezeti tagokat templomuk megvédésére. Ezért a „*Vratarics nevű vajda* (idegen származású császári zsoldos) *egyét közölük letaszított, s az egy hét múlva meg is holt* — olvashatjuk a tanulmánynak *A félrevert harang és a mártír diák: 1683* című fejezetében.

Azután még szomorúbb idők következtek: 1718 decemberében *elnémultak* a harangok, s 218 esztendőn át, 1936 szeptemberéig nem szólt harang a városban élő reformátusokat híva.

+

Bizonyosak lehetünk benne, hogy közvetlen elődeink szeme előtt is az egykori hitvallók példája lebegett, amikor századunk harmincas éveiben felépítették az új templomot, s előteremtették annak harangjait. *Kiss* József esperes, *Ólé* Sándor lelkipásztor, *Cseh* Szombathy László főgondnok, *Tóth* Endre teológiai, és *Nagy* Gábor kollégiumi tanárok álltak a vállalkozók élén. Ők már mindnyájan nyugosznak a halottak csendes birodalmában. Mi áldást mondunk nevükre, s őrizzük emléküket. A tanulmány szerzője gondosan ismerteti munkájukat.

+

Befejezésül ismét a Főiskolai Nyomdára térünk vissza. Ott nyomtatták -egyebek között — a *Pápai Kollégiumi Lapok* című folyóiratot, s annak 1933 és 1936 közötti évfolyamaiban fontos híradásokat találunk a templom felépítésére és a harangoknak, kivált a *Diákharangnak* az előteremtésére vonatkozólag. Három öregdiák társunk munkája is megjelent a lapban annak idején. *Somogyi József* egy metszeten örökítette meg az épülő templomot, *Bódás János* megrendítő versben, *Süle Jenő Szól a harang* már című írásával köszöntötte a tornyában megszólaló Diákharangot. Róluk szintén megemlékezett a tanulmány szerzője.

+

Napról napra fogyunk, kevesebben vagyunk olyan pápai öregdiákok, akik még a régi Alma Materban - a Kollégiumban, a Nőnevelő Intézetben, a Teológiai Főiskolán - tanulunk. Elsősorban nekünk kell kézbe vennünk és elolvasnunk az új kiadványt. Mi érthetjük meg legjobban, hogy a templomokat építő, harangokat szerző és közben *az iskolát mindig fenntartó ősaink mily hathatósan segítették a nemzeti fölemelkedésnek és az egyetemes társadalmi haladásnak az ügyét.* Ha a mi szívünkben őszinte tisztelet él az ősök iránt, bizonyosak lehetünk benne, hogy példánk nyomán másokban is támadnak hasonló hevületek, s gyülekezetünknek ezután felnövekvő, Pápán tanuló tagjai szintén becses tárgyi és szellemi értékeket látnak majd harangjainkban és a hozzájuk fűződő ismeretekben. Mi bátran elmondhatjuk: számunkra e harangok igen becses értékek voltak egész eddigi életünkben, s azok is maradnak a még hátralévő időnk végéig.

Szj BÉLA

A harangoknak több ezer éves története van. Kisebb csörgőket és csengetyűket már a legrégebb időben, különösen az egyiptomi és görög isteni tiszteleteken használták. Az első nagy harangot a legenda szerint Paulinus csináltatta a Nolai templom számára 394 július 13-án. A tiszta rézércben bővelkedő Nola a legrégebb időben igen híres volt harangöntéséről. A harangoknak egyházi célokra való használatát 604-ben Sabinus pápa rendelte el. Az első történeti nevezetességű harangok az orleansi Szent István templomban függtek. Mikor a várost Chlotar frank király megtámadta, a püspök meghúzatta a harangokat s azok hangjának hallatára a frank sereg elfutott. Nagy Károly alatt már Németországban is használták a harangokat, melyeknek fölszentelése a VIII. század óta divat.

A világ legnagyobb harangja a Moszkvai Kreml, IVAN VELIKI torony mellett van. 1653-ban öntötték, súlya 20196 kg, azaz 2019 q és 16 kg. Bőrsége 18 méter, magassága 5,5 méter, a neve pedig CAR KOLOKOL, azaz császárharang. — A Kölni Dóm Kaisersglocke-ja, császárharangja pedig 1875-ből való és 262 q 50 kg, a bőrsége 4,42 méter, a magassága 3,25 méter. Magyarország első harangöntője Budapesten Walscher Ferenc és Thury János és fia, vidéken pedig Seltenhofer Frigyes és fia Sopronban. Ma hazánk egyetlen harangöntő mestere Gombos Lajos Örbottyánban.

A harangok sokszor jelképei voltak a haladásnak, sőt még a szabadságnak is. Az elnémult harangok pedig mindig valamely tragédiáról vallottak némaságukkal. Régi magyar énekeinkben, dalainkban sokszor szerepel a harang. Ez is azt bizonyítja, hogy népünk érzélemvilágához közel férközött a harangszó, a harangzúgás. Azt, hogy hol és mikor szólalt meg hazánkban először harang, nem tudjuk bizonyosan. Valószínű, hogy amikor népünk keresztyén hitre tért át, az első

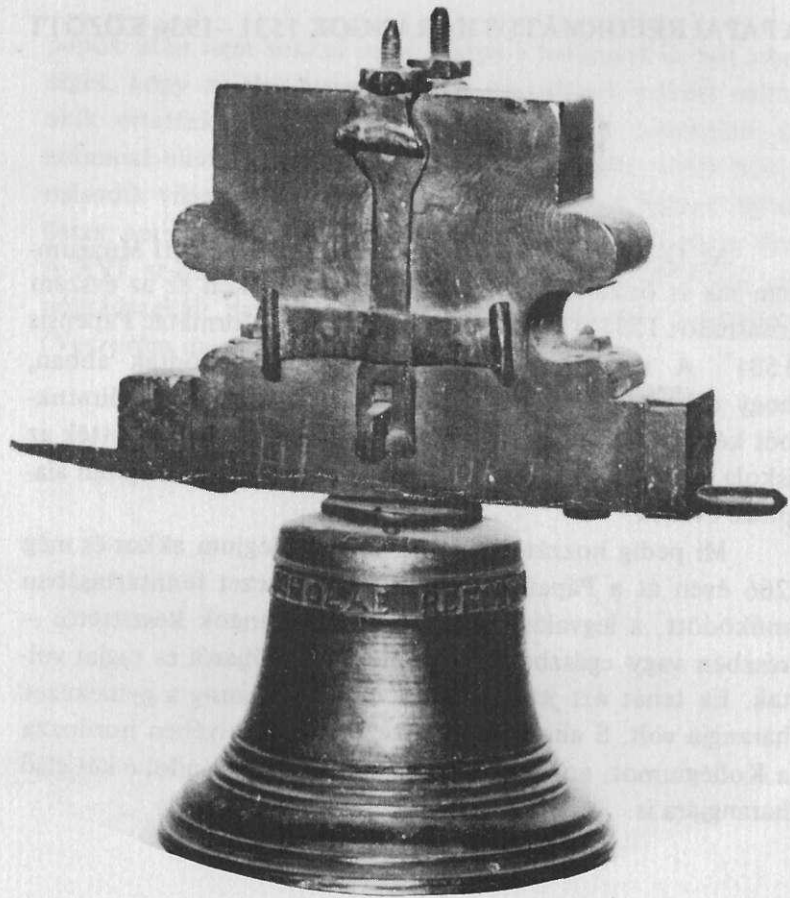
papok után nem sokkal megjelentek a harangok is. Sőt lehetséges, hogy az első templomépítő szerzetesek között voltak, akik értettek a harangöntés mesterségéhez. Legrégibb, évszámmal ellátott harangunk Keszthelyről való, 1509-ből. A második világháborúban a torony kigyulladt, a harang tűzben össze nem olvadt felét a keszthelyi Balaton Múzeum őrzi. A XVI. századból ma is használatos harang az 1523-ból való nógrádszakáli nagyharang és szinte egyidős vele a várvölgyi (Veszprém megye) harang, 1524-ből.

A PÁPAI REFORMÁTUS HARANGOK 1531-1936 KÖZÖTT

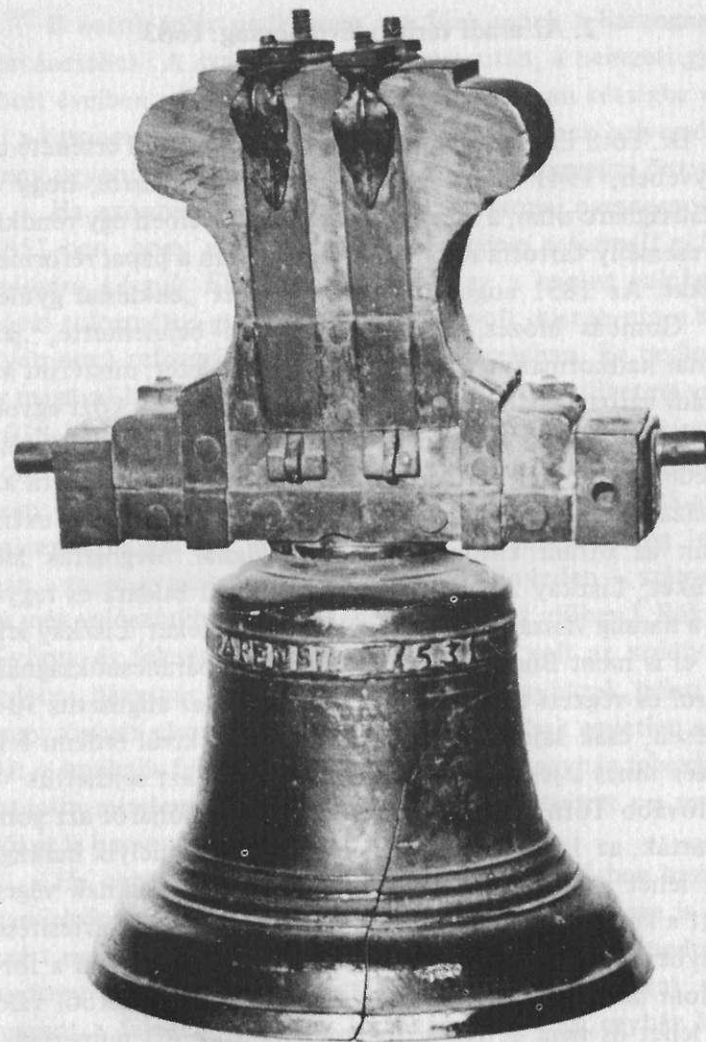
1. A Kollégiumi harangok 1531

Az Ö-templomunkban lévő Egyházművészeti Múzeumban ma is őriznek két kis harangot, melyeken ez az évszám olvasható: 1531 Teljes felirata: „Scholae reformatae Papensis 1531” A történészek egyöntetűen megállapodtak abban, hogy e harangok ugyan később készülhettek, de a feliratukból kétségtelen, hogy készítettői az 1531. évet tekintették az iskola, a később híressé lett Pápai Református Kollégium alapítási évének.

Mi pedig hozzátesszük: Mivel a Kollégium akkor és még 266 éven át a Pápai Református Gyülekezet fenntartásában működött, a legvalószínűbb, hogy a harangok készítettői — részben vagy egészben — a gyülekezet előljárói és tagjai voltak. Ez tehát azt jelenti, hogy ez a kis harang a gyülekezet harangja volt. S ahogy a gyülekezet ma is szívében hordozza a Kollégiumot, annak jelenét és jövőjét, úgy gondol e két első harangjára is.

A Kollégium harangjai 1531-ből
Az évszám mindkettőn olvasható
(Lukács László felvétele)

2. Az aradi várban lévő harang; 1683

Dr. Tóth Endre :a Pápai Református Egyház Története c. könyvében, 1941-ben a 284, 285. oldalon ír arról, hogy a szabadságharc után, a nemzeti gyász sötét éveiben egy rendkívüli esemény tartotta rövid ideig izgalomban a pápai reformátusokat. Az 1851 augusztus 21-én tartott „ekklésiai gyűlésen” Gombás Mózes, akkori főgondnok bejelentette, „az austriai hadkormánytól érkezett azon rendeletet, miszerint az ó-aradi várban találtatott több rendbeli harangok közt egyen ez a felírás létez, „a pápai reformált eklésia számára készült Enyeden” s rendeletben a hadparancsnokság felszólította az egyházat, hogy ha a haranghoz jogát tartja, jelentkezzen ezért Budán az ottani katonai parancsnoknál. Megbízta lelkesüket, Liszkay Józsefet, menjen azonnal Budára és tegye meg a harang visszaszerzésére szükséges lépéseket. Liszkay lelkes el is ment Budára s el is járt a katonai parancsnoknál. Útjáról és végzett munkájáról be is számolt az augusztus 30-i gyűlésen, csak sajnos, a beszámoló tényén kívül érdemi feljegyzés nincs a jegyzőkönyvben. Mindebből azt sejtethetjük — írja tovább Tóth Endre —, hogy az egyház előjárói azt gondolhatták, az 1660-ban elvett templomuk valamelyik harangjáról lehet szó. Reménységüknek és utánajárásuknak véget vetett a katonai parancsnokság októberben érkezett értesítése „melyben az eklésiánk tudósítatik a felől, hogy nem a forradalom alatt vitetett Aradra, de a vallásos üldözetből való sem lehet és nem is 1638, hanem 1838-dik évi numerussal van billegelve.” Mindehhez ezt fűzi hozzá a történész: „Bármiként történt is, nyilvánvaló lett a tévedés. 1838-ban csakugyan nem öntettek harangot a pápaiak sem Enyeden, sem másutt. A rövid ideig tartó izgalom lecsillapodott s folyt az élet az elnyomatás igájában, ahogy folyhatott.

E sorok írója pedig még ezt fűzi ennek a harangnak a történetéhez: A szabadságharc bukása után, a nemzeti gyász sötét éveiben ugyan ki merete volna hivatalosan kétségbe vonni a katonai parancsnokság októberi értesítésének helyességét, hogy ugyanis nem 1638, hanem 1838 van a harangra öntve?

Ha azonban nem cáfolta meg a katonai parancsnokság 1851-ben, hogy a harang felirata „a pápai reformált eklésia számára készült Enyeden...”, akkor az a harang valóban a pápai református gyülekezet harangja volt, hiszen nincs több ilyen nevű református gyülekezet az országban. Ez pedig azt is magával hozza, hogy az a harang bizony készülhetett volna 1638-ban, s az 1660-ban elvett templom valamelyik harangja volt. Az önkényuralom számtalan céltudatos elírása közt bizony könnyen megfér az is, hogy az 1638 helyett 1838-at olvassanak és írjanak. Mindezt — hogy ugyanis a harang 1638-ban a pápai gyülekezet számára öntetett Enyeden — számunkra még valószínűbbé teszi az, hogy abban az időben I. Rákóczi György és felesége, Lorántffy Zsuzsanna volt az erdélyi fejedelmi házaspár, akiknek a református egyházak iránti sok nagy jószágát elsorolni sem lehet e helyen. Csak egyetlen mondat a lexikális felsorolásból: „A református egyház felvirágoztatására mindent megtett, templomokat építtetett s a meglévőket is harangokkal látta el.”

Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy az 1617-ben hazánkban elsőnek megalakított pápai presbitérium névsora is csak azért maradhatott ránk, mert Lorántffy Zsuzsanna fejedelemasszony kívánságára eljuttatták hozzá, s ez a példány megmaradt a fejedelemasszony birtokán a fogarasi egyház levéltárában, míg Pápan az eredeti a bekövetkező viszontagságos időkben elveszett, (Dr. Tóth E.: A PRE Története 43. oldal) akkor nem leképezhetetlen, hogy az a fejedelemasszony, aki ennyire érdeklődött a pápai gyülekezet élete után, azt a ha-

rangot 1638-ban Enyeden a pápai református eklézsia számára önttette. Ez bizony megérdemelné még a további kutatásokat.

3. A félrevert harang és a mártír diák: 1683

Eöry János, a pápai református eklézsia és iskola történetét megírt egyházközségi gondnok, majd utána Tóth Ferenc, a neves történész, dunántúli püspök és pápai lelkész is azt írták, hogy a már említett 1660-i templomelvétele alkalmával történt az, amiről itt szólunk; ám Tóth Ferenc professzor az egyházközség történetéről írt könyvében „hiteles jegyzőkönyvbe foglalt adat szerint” — és annak alapján mindezt 1683-ra helyezi. Tehát fogadjuk el, hogy a félrevert harang és a mártír diák története 1683-ból való, amikor Budavár visszafoglalása, „a török uralom vége — a magyar történelem s magyar szabadság megnyerésének gúnyos délibábja” megfosztotta a pápai reformátusokat rövid ideig tartó lelkiismereti szabadságuktól. Egy szűkszavú írás így mondja ezt el: „Mihelyt megverték a törököt, mindjárt maguk a kálvinisták minden háborgatás nélkül véget vetettek a templomban lévő vallásgyakorlatuknak, akkori plébánosnak visszaküldék a templom kulcsát.” (i. m. 98-99. oldal)

Feltétlen idéznünk kell még egy bekezdést a továbbiakra nézve magunk magatartásának okulására is: „A magyar élet szomorú kettősségétől való felébredés jele volt ez. Megalázó helyzet, s mégis oly megindító. Meglett férfiak voltak a pápai kálvinisták. Erős predestinációs hitük megértette velük, hogy hiábavaló a bizakodás a földi dolgokban. Ha az isteni kegyelem úgy végezte, bele kellett nyugodniuk abba, hogy az öreg templom, ahol keresztelték őket, ahonnan a házasságukra elindultak, ahol Isten ígését hallgatták, soha nem lehet többé az övék. A felnőtt férfiak Isten rendelését megnyugodva vették tudomásul, de nem úgy az ifjak, a diákok! Említett forrásunkban ugyanis még ezt olvassuk: „Midőn visszaadták vol-

na a kulcsot a kálvinisták, voltak némely kálvinista deákok a templomban, kik le nem akarván menni a templomból, Vratarics nevű vajda egyet közülük letaszított, aki egy hét múlva meg is holt." A templomhoz annyira ragaszkodó fiatal diák mártír halála zárja le a pápai reformátusoknak az öreg templom visszaszerzésére való törekvéseinek sorát e korszakban." (i. m. 99. oldal)

A félrevert harang veszedelmes idők közeledését jelezte. Magyar történelmünk, és történetírásunk fanyar valóságát pedig az mutatja, hogy a brutális vajda nevét tudjuk, de a mártírhalált halt diák nevét 300 év után is homály fedi. E sorok írója is bánatot és mulasztást érez szívében, amiért a 300 éves évfordulón, 1983-ban nem emlékeztünk meg a pápai gyülekezet és Kollégium névtelen mártírjáról. Fájdalmasan kérdezem: Vajon csakugyan nem található feljegyzés arról, hogy ki volt ez a diák és honnan került a pápai Kollégiumba, kik voltak a szülei? Itt is lehet még tovább kutatnunk, a reményt fel nem adva...

4. Az elnémult harangok és az imádkozó diákok: 1718

Az üldözések során már 1660 elején megtiltották egy rövidebb időre, hogy a reformátusok Pápán harangszóval, lelkészek és éneklő diákok közreműködésével temessenek. A nehéz és hosszan tartó üldözés, a száműzetéssel végződő kemény és kegyetlen zaklatás azonban 1718 december 28-án kezdődött el. Ekkor ült együtt a vármegye ülése, amelyen kihirdették a királyi parancsolatot. Ezzel a törvényesjogszokás szerint a parancs törvénnyé vált. Naszályi István prédikált ekkor a pusztulásra ítélt templomban a halálra ítélt gyülekezetnek. A betlehemi gyermekgyilkosságról beszélt Jeremiás 31,15 alapján. De ez a texus: „Szó hallatszott Rámában, sírás és keserves jajgatás...” a pápaiaknak nem a betlehemi szászolót anyák siralmáról beszélt. Hogy miről, azt Naszályi István így jegyezte fel: „Ez az utolsó istentisztelet Rákhel sírását és keserves jajgatásai újította meg és hallatta a gyülekezet hitvallóiban... Ekkor a rendelet erejénél fogva megszűnt nálunk az állandó istentisztelet! Meddig, Uram?” (Dr. Tóth Endre: a PRE Története 127. oldal)

A harangok elnémultak 1718 december 28-án. A gyülekezet is némaságra volt kárhozható. Hiszen istentiszteletet nem tarthattak, az újszülötteket nem keresztelheték meg, a jegyeseket nem eskethették meg a prédikátorok. A halottak temetéséről Naszályi István jegyzeteiben azt olvashatjuk, hogy már december 20-án sem végezheték el a temetést, mert Süveggyártó Dániel feleségét a plébános temette el. A következő hetekben pedig csak „némely férfiakkal és asszonyi állatokkal éneklése” által végezték el a temetést, minden szokott egyéb szertartás nélkül.

Egyetlen hely volt, ahol mégis megmaradt valamilyen formában a vallásgyakorlat, s ez a főiskola volt, írja Tóth Endre, majd így folytatja: Nem valószínű, hogy tanítás folyt volna az akkori hetekben. De hogy a diákok itt maradtak, az egészen bizonyos. Igen szép bizonyítékunk van, hogy az itt-maradt diákság naponként összeült, vagy az iskola, vagy a bentlakás valamelyik helyén, és minden nap könyörgést tartott, (i. m. 129-130)

Fennmaradt számunkra a „pápai diákok könyörgése, amelyet készítettek és naponként szívvel és szájjal elmondtak a nyomorúság idején a pápai iskolában”. A cím alatt egy latin jelmondat is olvasható, melynek értelme: „Állíts helyre minket, s a pápai gyülekezetnek adj békességet!” Idézzük emlékezetünkbe mindazt, amit Tóth Endre fűz ehhez az imádságokhoz: „Nem lehet mélységes megindulás nélkül olvasni ezeket az imádságokat. Nem lehet, hogy ma is át ne érezzük azokat az érzéseket, amelyek a nyomorúság amaz éjszakájában feltörték az imádkozó pápai diákok ajkán. A gyülekezet némaságra volt kárhozható, és akkor helyette és érte, de lélekben vele együtt könyörgött, imádkozott a pápai diákság! *A legékesebb bizonyosság ez amellet, hogy nemcsak a pápai gyülekezet tudta magáénak, szívéhez, nőtt gyermekének a pápai főiskolát, de érezte, tudta ezt a pápai diákság is!* íme ilyen felemelő módon mutatta meg az őt dajkáló gyülekezetét naponta felküldött könyörgésében!” (i. m. 132: a kiemelés e sorok írójától való.)

Addig is, amíg teljes egészében a gyülekezet közkincsévé — és a Pápai Öregdiákok közkincsévé — tesszük ezeket az imádságokat, álljon itt belőlük egy rész lelki épülésünkre. Hiszen az elnémult harangok helyett olyanok ezek az imádságok, mint a *harangzúgás*: „Várjuk felemelt fővel a mi váltságunkat, várjuk szívszakadva, nagy buzgó reménységgel lelki

szabadságunkat, Uram, ne szégyenítsd meg benned vetett reménységünket, s várakozásunkat, állítsd helyre pusztaságainkat, tegyed állandóvá nálunk s a késő maradéknál is a te országodat és evangéliumi igazságodat. — A te egészen anyaszentegyházadnak, amely vagyon ebben a mi bűnös nemzetünkben és e világnak egyéb részeiben, adj már valahára állandó békességet, rontsd meg a te szájadnak lelkével a hitetlent és a földet pusztító ellenséget, adj jutalmat a prófétáknak és a szenteknek, és mindazoknak, nagyoknak és kicsiknek, akik félik szent nevedet... Jövel Uram Jézus, jövel hamar. Ámen.”

Tehát 1718 december 28-án elnémultak a pápai református harangok. De meddig? Kimondani is nehéz: 218 évig, egészen 1936 szeptemberéig. Ezt a harangtalan némaságot 1936 szeptember 20-án mondott ünnepi beszédében így részletezte Ólé Sándor pápai lelkész: „Hét nemzedék járt itt azóta, amelyet nem hívogatott zengő szavú harang az Isten házába. Hét nemzedék járt itt azóta, amelyet nem siratott el és nem kísért ki harangszó a halottak csöndes országába. Hétszer történt nemzedékváltás ebben a városban. Nemzedékek jöttek, nemzedékek mentek. 218-szor adták át a kilincset egymásnak új osztályok a kollégiumban; maga a város megnövekedett és megújult; minden egyház megépült és berendezkedett; — de a református egyház nem jutott el odáig, hogy harangszó által beszédessé és nyilvánvalóvá tegye templomát.” Majd nagy örömeinek és a hívogató harangszó iránti felelősségüknek így ad kifejezést: „Es most megérkeztek, ebben az órában megszólalnak az elnémult harangok. Ebben az órában lesz teljessé a pápai református egyház vallásszabadsága és vonul el homlokáról a régi szomorú időknek árnyéka... Itt vannak 218 évvel ezelőtt elszállt harangjaid. Megérkeztek és helyet foglaltak csillagos tornyaidban. Majd zengeni fognak és hívogatni fognak; majd imádságra hívnak és vígasztalnak;

Heitler László Rézkarca:
„Tövisek közt sajlódott gyenge liliom”

majd hinni, bízni és remélni tanítanak. A Szentháromság egy örök Isten szövetségébe hívogatnak. Oda hívogatnak, ahol a hit megtapasztalja a kegyelmet és hűséget, ezt a drága menyeyei kincset, életünk legszentebb értékét, örömét, vigaszát és erejét. Ha az ő szavakat hallod: meg ne keményítsd a szívedet pápai gyülekezet, mert azt mondja az Ur: „Imé eljövök hamar; tartsd meg ami nálad van, hogy senki el ne vegye a te koronádat.” Jel 3,11/” (Kegyelem és Hűség. Pápa 1936 Nyomatott a Főiskolai Könyvnyomdában 1-16 oldal)

A PÁPAI REFORMÁTUS HARANGOK 1936-1986 KÖZÖTT

Ahogy az előzőkben is olvashattuk már, a 218 éven át tartó harangtalan némaságnak a gyülekezet életében 1936 szeptember 20-án, az új templom új harangjainak felszentelésével lett vége. Az előzményekről most csak annyit, hogy a Március 15-e téren az új templom építése 1931 őszén kezdődött el; az alapkövetési ünnepség 1932. szeptember 20-án volt. 1934-ben már álltak a tornyok. 1936 július 21-én pedig az „egyházügyi ülésen” Ólé Sándor lelkész előadja az okokat, amelyek arra késztették, hogy elkészítse a harangokat, amelyeket *a presbitérium előzetes hozzájárulása* nélkül rendelt meg. Ahogy mondta, tudja, hogy jogtalanul, de nem oktalanul cselekedett. Előterjesztésében elmondta, hogy egyszer Dr. Matolcsy Sándorral, a belsősomogyi egyházmegye gondnokával és a csurgói gimnázium igazgatótanácsa elnökével beszélgetett a csurgói gimnázium rövid idő alatt elért hatalmas fejlődéséről. S amikor csodálkozásának adott kifejezést, hogy a létért küzdő egykori kis gimnázium nehéz körülmények között, rövid idő alatt kollégiummá növekedett, s amikor megkérdezte, hogyan történt mindez, Matolcsy Sándor így felelt: „Sok mindent el lehet érni, nagy dolgokat lehet véghez vinni, ha akad egy ember, aki a felelősséget meri vállalni.” Majd arról beszélt, hogy erre az előző időben Pápan is talált példát. Szűcs Dezső gimnáziumi tanár, internátusi felügyelő az internátust, amely a legszükségesebb felszerelési tárgyakat is nélkülözte, modernül felszerelte és berendezte úgy, hogy az igazgatótanácsnak csak akkor jelentette be, amikor már megvolt. Mindent a maga felelősségére csinált... Így cselekedett ő is, amikor július 17-én megrendelte a harangokat. Lehet, hogy jogtalanul cselekedett, de nem oktalanul. (Ólé

Sándor: A Pápai Református Újtemplom Építése 1957. Kéz-
hátí -257 oldal, a Pápai Református Egyházközség tulajdoná-
ban megtalálható a Dunántúli Református Egyházkerület Tu-
dományos Gyűjteményei Könyvtárában Pápan.)

A harangok megérkezése, megáldása és megszentelése

Az idézett kéziratban és a presbitériumi jegyzőkönyvekben olvasható feljegyzések, visszaemlékezések hiszem, hogy ma is hitet ébresztenek, erőt adnak és hálára indítanak. Álljon itt néhány gyöngyszem ezekből az írásokból.

A harangok munkába állítását imádság kísérte. A Seltenhofer cég meghívta a gyülekezet elöljáróit a kemencébe való beöntés ünnepélyes aktusára Sopronba. Ott imádkoztak, hogy a beöntött ércből formálódó harangok hangja mindig békét zengjen és hathatósan hívogassa a híveket az Isten házába. Sokan elmentek akkor is, amikor Seltenhoferék értesítést küldtek, hogy készen vannak a harangok, most kapják az utolsó simításokat. Mire odaértek, ott függenek az állványaikon. Velünk jött nyári üdülését félbeszakítva Dr. Cseh-Szombathy László gyülekezeti főkurátorunk is, ki mikor meglátta állványaikon a gyönyörű harangokat, ez a keménynek látszó ember örömeiben elkezdett sírni, és sírtak vele együtt mint, akik ott voltak. Hát még mikor megszólaltak. Ez azt jelentette, hogy vége a 218 esztendő gyásznak és némaságnak. Az új templommal és a harangok szavával szűnik meg végképpen az árvaság és némaság a pápai eklézsiában. Ezekkel tűnnek el a nyomok, melyek a néma szenvedések korszakára emlékeztettek bennünket -, írja a lelkész, (i. m. 194. oldal)

1936 augusztus 29-én érkeztek meg a harangok a pápai állomásra, s ahogyan a presbiteri jegyzőkönyvben megörökítették, délután 4 órakor indult a harangkísérő menet, melynek rendje a következő volt:

Elemi iskolás gyermekek

leventék, cserkészek

KIE és Énekegylet

A Diákság

A harangokat szállító szekerek, körülvéve magyar-
ruhás leányegyesületi tagokkal

Lelkészek

Presbitérium a helybéli evangélikus presbitériummal
együtt

Nőegylet

Leányegyesület

Közönség

A menet az új templom elé érve, megkezdődött a harangok üdvözlése a következő sorrendben: 1. Ima 2. A pápai ref. énekkar énekelt 3. A Főiskolai igazgató üdvözölte a harangokat 4. Kiss Zoltán nyárádi lelkipásztor üdvözölte a harangokat az árva eklézsiák nevében 5. Az adászteveli énekkar énekelt 6. A pápai evangélikus lelkész mondott üdvözlő szavakat 7. Közének 25. zsoltár 8. Himnusz

Szeptember 20-án volt a harangszentelés, melynek emlékére a Pápai Református Szent Gyülekezet Presbitériuma kiadta a Pápán, a Főiskolai Könyvnyomdában 1936-ban nyomtatott kis Emlékkönyvet „Kegyelem és hűség” címen. Ez tartalmazza az új harangok felavatásakor elmondott imákat és egyházi beszédet, valamint a harangok képét és leírását.

Ebből idézzük Medgyasszay Vince dunántúli református püspök imádságának ma is aktuális gondolatát: „A négy harang harmóniás összecsendülése tanítsa ezt a várost, ennek lakosait, mind a négy felekezetét, hogy e nehéz időkben félretéve, elfeledve mindazt, ami elválaszt, szétszakít; legyenek érzésben, gondolatban és cselekedetben eggyé s vállvetett munkával építgessék a magyar pusztulás, a magyar romok felett egy szebb jövőre erős, hatalmas sziklavárát.”

S most nézzük egyenként e négy harang történetét:

1. A diákharang

Leírása: (D hangú) Súlya 1402 kg. Önttette a pápai főiskola volt és jelenlegi diáksága a régi templom tornyából német katonák által ledobott hős diák emlékére.

Felirata: Te benned bízunk eleitől fogva Uram, Téged tartottunk hajlékunknak. XC. zsolt. 1936. (A másik oldalon: Isten dicsőségére önttették a pápai kollégium volt és jelenlegi diákjai, megemlékezve arról, hogy a kollégiumot 250 éven át dajkálhatta a pápai szent ecclesia.)

A diákharang történetét nyomon követhetjük a Pápai Kollégiumi Lapok (továbbiakban PKL) 1933-1936 évfolyamaiban. E helyen is köszönetet mondok Szij Béla lektoromnak, aki a Széchenyi könyvtár folyóirattárából az idevonatkozó összes cikket számomra kikereste és rendelkezésemre bocsátotta. Nézzük sorra ezeket az írásokat. Mindegyik nagy tanulsággal szolgál a jelen és a jövő nemzedék számára is.

A PKL 1933. november havi számában a 34-35. oldalon *Ólé Sándor* pápai lelkész ír cikket ilyen címen: „Diákharangot az új templomba. Benne elmondja, hogy a pápai református teológusok önképzőkörében nagyszerű mozgalom indult meg. Olyan mozgalom, amely célkitűzésénél fogva nem is fér meg az önképzőkörben, hanem kinő és túlnő annak keretén. Egyelőre még csak a *mai* gimnáziumi ifjúsághoz értek el a mozgalom hullámgyűrűi, de bizonyosra veszi, hogy el fognak jutni az *öreg* diákokhoz is, mindazokhoz, akiknek csak van valamelyest közük a kollégiumhoz. A mozgalom abból áll, hogy az épülő új templom számára *egy* harangot a diákok szerezzenek be és ez a harang legyen „*diákharang*”.

Majd arról a történelmi kapcsolatról szól, amit ez a diákharang kifejez. Eszünkbe juttatja ez azt a kisharangot, ame-

lyet most ott őriznek a kollégium régiségtárában. Azon ez az évszám olvasható: 1531. Ezt a kisharangot a kollégium megőrizte. Most a kollégium odaáll a pápai egyház elé és azt mondja: megőriztem évszázadokon át azt a diákharangot, amit te adtál nekem, drága Szentegyház! Most én adok neked egy diákharangot, őrizd meg a jövődök távolán át!

Majd arról a történelmi kapcsolatról beszél, amit a templom védelmében a toronyból ledobott mártír-diák emléke hirdet a pápaiaknak - diákoknak és egyháznak egyaránt - a templom és az iskola szentséges kapcsolatáról. (Megjegyezzük, hogy cikk közé ékelve jelent meg Somogyi József dunántúli főgondnok, zsinati elnök, akkor VII. o. t. linoleummetszete „Épülő református templom Pápán.”)

A PKL 1934. januári számában a 77. oldalon Dr. Tóth Endre főiskolai igazgató *Diákharang* címen közzé teszi az addigi adakozásokat. Álljon ez előttünk tündöklő, el nem fakuló példaként:

A teológusok karácsonyi legációjuktól befizettek	41.68 p
Az I. A/ gimn. oszt. növ. befizettek	7.00 p
I. B/ gimn. oszt. növ. befizettek	4.82 p
II. A/ gimn. oszt. növ. befizettek	7.30 p
II. B/ gimn. oszt. növ. befizettek	2.56 p
III. gimn. oszt. növ. befizettek	9.92 p
IV. A/ gimn. oszt. növ. befizettek	5.62 p
IV. B/ gimn. oszt. növ. befizettek	12.00 p
V. gimn. oszt. növ. befizettek	3.10 p
VI. gimn. oszt. növ. befizettek	10.00 p
VII. gimn. oszt. növ. befizettek	10.20 p
Összesen a főiskolai növ. befizettek	114.20 p
Ehhez jön még a kihirdetés óta a teológusoktól befolyt	2.20 p
összesen:	116.40 p

Majd hozzáteszi az áldott emlékű főiskolai igazgató, hisszük, hogy a még csak reménységben, de imádságos reménységben megkonduló harang zúgása egyre erőteljesebb lesz, — mindaddig, mígnem bronzba öntve kondulhat Isten dicsőségére. Majd kéréssel fordul az öregdiákokhoz az adakozásra nézve. A kis híradás és felhívás alatt nyilván nem véletlenül jelent meg Ravasz Lászlótól az idézet: „Egy nemzetben annyi az önbizalom és a remény, amennyit ifjúságában vesz fel, s annyi programja van, amit ifjan megálmodott.”

A PKL 1935. szept. okt. számában a 13-14. oldalon a Szerkesztőség tesz közzé egy rövid híradást ilyen címen: *Szól a harang már...* Azzal kezdik, hogy elszámították magukat, mert úgy gondolták, ekkorra valóban megszólalhat már a diákharang. Éppen ezért — elismerve sokak eddigi buzgó adakozását —, kérik mindazokat, akik élvezték, vagy élvezik a főiskola szeretetét, amelyet a pápai egyház hívott létre és dajkált 266 éven át, segítsenek megkondítani a harangot. „Hadd hirdesse, hogy 1718 óta először a pápai diákok kondították meg a pápai ref. templom harangját!... az a harang valahányszor meg fog szólalni, a pápai diákok Isten és az egyház iránti hálájáról fog zúgni!” A PKL 1935 novemberi számában a 27-29. oldalakon ismét Ölé Sándor lelkész ír hosszabb cikket ezen a címen: *Diákharang — Öregharang*. Ebben megindító szépséggel beszél az adászteveli templomban történekről. Hallgassuk meg: ...kimentem Adásztevelre. abba a drága templomba, amelynek homlokáról, gerendáiról és hatalmas építményű szószékéről egy fönséges történelem szól hozzánk. ...Amikor nagyon fáj valami, akkor fölkeresem ezt a templomot és vigasztalást nyerek. Amíg ott állok hallgatagon a hatalmas szószék alatt, megszólal adászteveli kollégám, Szakái Ernő barátom (aki 90 éves korában 1986 decemberében halt meg. Szerző) és azt mondja;

—*Nekem az volna a propozícióm, hogy az a diákharang ne a kisharang, hanem az öregharang legyen. Még eddig a kisujjunkt se mozdítottuk meg a diákharangért. De ha megmozdulunk mindnyájan, fiatal és öregdiákok, össze fogjuk hozni az öregharang árát!*

Tetszett nekem ez a gondolat, folytatja Ölé Sándor, majd újra arról a százados feledhetetlen történelmi kapcsolatról beszél, ami Pápán az egyházat és a kollégiumot összehozta. Azután a teveli templomban, a teveli lelkész szívében megfogant gondolatot tovább mondja Nagy Gábor vallásnarrának, Dr. Tóth Endre professzornak, Fejes igazgató úrnak. Mindenki örömmel tette magáévá a gondolatot és ahogy a továbbiakból kitűnik, ekkor lett igazán szívügye a pápai diákoknak, öregdiákoknak, návistáknak, volt képzősöknek valálkülönbség nélkül, a diákharang. S ebben a cikkében írja le a templomépítő lelkész először: „Az az érzésem, hogy most már meg lesz a diákharang. Mert ha a pápai diák szíve átmelegszik, akkor annak a múltnak tanúsága szerint *cselekedet lesz a következménye.*”

E sorok írója pedig — aki Isten kifürkészhetetlen akaratából, önmaga szándéka nélkül, 12 éven át szintén adászteveli lelkész volt — még egyszer hangsúlyt tesz Istennek arra a vezetésére, amellyel a diákharang sorsát, megvalósítását, az adászteveli templomban, az adászteveli lelkész szívébe, elméjébe adott gondolattal vitte a megvalósítás útjára. Íme, így is egyé kovácsolja ez a diákharang a száműzött főiskolát a száműzött gyülekezettel, a nehéz múltat a jelennel és a jövővel! Zúgj hát diákharang, hirdesd Isten kifürkészhetetlen, a mi emberi gondolatainknál magasabb gondolatait és útjait. Hangod hirdesse a pápai gyülekezetnek és a pápai diákoknak és az adászteveli és más pápakörnyéki gyülekezeteknek: „Ó, Isten gazdagságának, bölcsességének és ismeretének mélysé-

ge! Milyen megfoghatatlanok az ő ítéletei, és milyen kikutat-hatatlanok az ő útjai!" (Róma 11,33)

A PKL (hát miért ne íránk ki újra boldogan: A Pápai Kollégiumi Lapok) 1936. szeptember-októberi számában már valóban közlik a *Diákharang* fényképét, Bodás János: Harangszó Pápan c. versét, azt az örömet, hogy mire e sorok szétmennek az alma mater öreg diákjai közé, akkorra már meg is zendült a pápai református új templom új tornyában a tizen-négyszáz, gyönyörű hangú diákharang, hirdelve Isten dicsőségét és hívogatva Isten házába a kollégium diákseregét. — Közlik azt is, hogy a „Diákharang-alapítványt”, létesített az egyház (lásd a továbbiakban részletesen) s abból jó előmenetelű, szegény diákokat fogunk „évről-évre, időtlen időig segíyezni.”

Álljon itt emlékezetül a nevük azoknak, akik ezt aláírták: Ölé Sándor lelkész, Főiskolai gondnok. A Diákszövetség nevében Medgyasszay Vince püspök a Diákszövetség elnöke. Faragó János tankerületi királyi főigazgató, a Diákszövetség ügyvezető elnöke. A Kollégium nevében Dr. Trócsányi Dezső theol. igazgató, Fejes Zsigmond gimnáziumi igazgató.

S ezt az egész szép, heroikus, példás és Isten áldásától kísért mozgalmat és küzdelmet a PKL 1936 novemberi számában lezárja és összegzi a diákság nevében Süle Jenő, a Szerkesztők egyike. Álljon itt mementóként mindaz, amit ő írt akkor: „...Mi csak azt tudjuk, mennyit kellett remélni, majd lemondani és újra lelkesedni, míg a diákharang tervben „öregharanggá” nőtt és érceteste meg is született. Egészen addig, míg a harangszentelésen olyan örömtől kicsorduló szívvel énekelhettük, ahogy csak a zsoltáros Dávid király tudott énekelni. — De most, ha jól esik is mindezt elmondanunk, hallgassunk el egy kicsit és figyeljünk az új templom tornyából aláhullámzó hangra. Mert a diákharang szól már és az érces dallamból kiolvashatjuk a gyönyörű szöveget:

— Öreg és ifjú pápai diákok! Akik belém építettétek szívetek leghőbb dobbanását, agyatok legszebb gondolatát, filéreteik közül a legdrágábbakat: nagy örömet hirdetek néktek. Mélyértelmű, szent *együttességet*, századokon át kialakult *történelmi kapcsolatot* fejeztetek ki általam és győztetek a közönyön, a kishitúségen. Örüljete, mert cselekedtetek a *leghálásabb emlékezés és legszebb istentisztelet*. Ne féljete hát és ne csüggedjete a további áldozatos munkában se. Ha sújt a szegénység és éget egy fájó seb, figyeljete a szómra: fölfelé nézzetek!"

S a diákharangról szóló történelmi emlékezésünket itt nem fejezhetjük be. E történetnél magasodik ki közöttünk

Nagy Gábor kollégiumi vallástanár személye

A továbbiakban a templomépítő lelkész, Ólé Sándor már idézett kéziratát és presbiteri jegyzőkönyveket használunk forrásul. Ezekből megtudjuk, hogy Nagy Gábor egy közös sétájuk alkalmával azt mondta a lelkésznek: „Olvastam Sándor Bátyám a cikkeidet a Kollégiumi Lapokban. Engem is megfogott a cikk és kész vagyok a diáklarang ügye mellé minden tehetséggel odaállni és rajta lenni, hogy az sikerüljön. Csak egy kikötésem van: az, hogy a diáklarang ne a kisharang legyen, hanem a nagyharang.”

Majd egy másik, későbbi beszélgetésüket idézi a lelkész, amikor *Nagy Gábor* ezt mondta neki: „Kérem, én már gyűjtöttem a diáklarangra, illetve a nagy harangra több mint 2000 pengőt a diákok között. De vállalom a többi költséget is mind, vállalom a nagy harang teljes árát úgy, hogy három éven belül összegyűjtöm és kifizetem; és ennek biztosítékául hajlandó vagyok lekötni a házamat és a szőlőmet. Kérem, ilyen értelemben, vagyis három évi részletekben történő fizetéssel rendeljük meg a nagyharangot is.”

Így hát a pápai református templom nagy harangjának, a diáklarangnak „édes bús és mégis diadalmas hangja”* azt hirdeti nekünk ma is, hogy volt egy ember, *Nagy Gábor* kollégiumi vallásnár, aki merte vállalni a felelősséget; mert amikor a presbitérium felkérte őt, hogy a harang árának biztosítására adjon írásbeli jóállást, - ő ezt is megtette, fedezetül — szükség esetére — lekötötte saját házát és szőlőjét.

S most hadd idézzem ismét szó szerint Ólé Sándor kéziratosa feljegyzését: „Pont és eddig van, szokta mondani áldott emlékü Borsos István tanárunk egy-egy latin írásbeli dolgozat szövegének lediktálása után. Pont és eddig van, mondhatnánk mi is a fenti presbiteri jegyzőkönyv után. Pedig dehogyis eddig van. Éppen nem eddig van! ...Mert lehetne-e ide pontot tenni és Nagy Gábor emléke mellett csak úgy közönyösen

elmenni?! A presbitérium „ragyogó példaként” való megörökítésre méltónak ítélte az ő cselekedetét... Nagy Gábor neve mellett meg kell egy kissé állapodni, cselekedetéről el kell egy kisségondolkozni, s belőle tanulságot kell - mert lehet - meríteni. Jézus azt mondja az evangéliumban: „Gyümölcsceikről ismeritek meg őket.” (Mt 7,16) Ugye milyen ritka madár az ilyen jócselekedet? Mikor az ember életének gyümölcsével tesz bizonyosságot a hitéről, a Krisztus testének, az Anyaszentegyháznak a szerelméről? ...Hétezer pengőbe került a nagyharang. Ekkora pénzt összegyűjteni, nem is mind a jelenvaló diákoktól, akik nem Pápán, hanem az országban, a szélrőrza minden irányában laknak. Mennyi írás, levelezés, cikkezés és agitálás kellett ehhez! Hányan dughatták be a fülüket, hunyhatták be a szemüket, hányan lehettek közönyösek! Nagy Gábor pedig hordozta szívében a vállalt felelősséget, hogyha nem sikerül, hát ott van a családi háza, vagy a szőlője fedezetül! Ti, akik nem veszitek túlságosan komolyan egyházatok ügyeit, akik szemrebbenés nélkül el tudtok menni templomotok mellett, gondolkozatok kissé felette! Lássátok meg, hogy honnét estetek ki! Es lássátok meg, hogy ki a nagyobb, ki a több, ki az értékesebb: Az-e, aki hitványul önmagának él, vagy aki a közre pazarolja élete kincseit?”

És most e sorok írója, mint egykor nagynevű, munkás életű elődje, Ólé Sándor tette, a pápai gyülekezet tagjaihoz és a Pápai Öregdiákokhoz intézi szavait. Tudom, kemény szavak ezek, de féltő szeretetből fakadnak. S mint a sebész kése, amely elevenbe vág és metsz, de életet ment, úgy szeretném én is szíven találni mindazokat, akik ma is szemrebbenés nélkül el tudnak menni a templom mellett, akik nem hallják meg a diáklarang hangját - találkozóik alkalmával sem —, emlékezzetek: Honnét estetek ki, mennyi áldozatot vállaló, hűséges hitvalló magatartás van a pápai templom és a pápai ha-

rangok mögött! Mennyi áldozatba került eleinknek, hogy ma itt Pápán református hitünk szerint imádhathatjuk az örökkévalót!

Diákharang -alapítvány

Presbitérium 1936. szeptember 9-i gyűlésén foglalkozott Dr. Tóth Endre theol. akadémiai tanár két beadványával. Az egyik a diákharanggal kapcsolatban a gimnázium és a teológia ifjúsága segélyezésére szolgáló alapítvány volt. Azt javasolta, hogy a diákharangból eredő jövedelem minden évben átfizettetnék a főiskolához és szegénysorsú tanulók jutalmazására fordíttatnék. — Presbitérium a javaslat elkészítésére bizottságot küldött ki, melynek tagjai a harangbizottság tagjai, Dr. Tóth Endre és Nagy Gábor voltak.

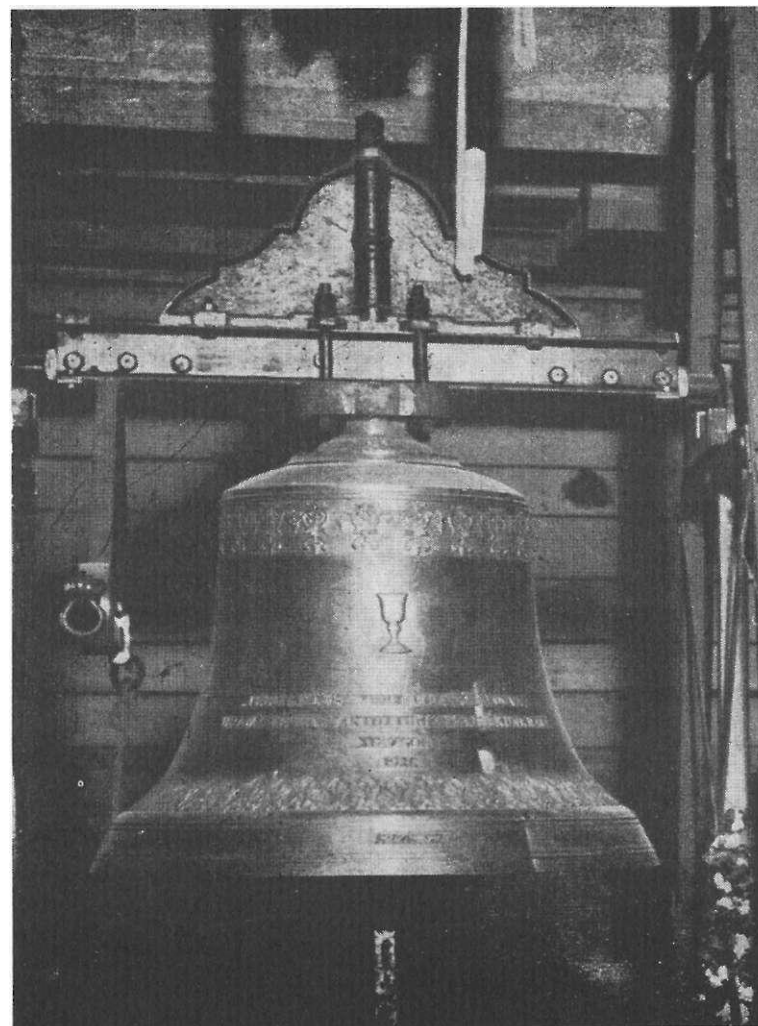
November 5-ére már elkészítették a „diákharang-alapítvány” alapító levelét, majd meghozta Presbitérium a határozatot is, mely szerint a pápai egyház alapítványt létesít ilyen címen: „A pápai ref. egyház Diák-harang alapítványa.” Ennek jövedelmét a diákharang után befizetett harangoztatási díjak 50%-a képezi, s azt szegénysorsú, példás erkölcsi magatartású és legalább jó előmenetelű ref. tanulók kapják és pedig egyharmad részben teológiai hallgatók, kétharmad részben gimnáziumi tanulók. Az alapítványi segélyt a tanári kar javaslata alapján a presbitérium ítéli oda.

1937. április 18-án tartott gyűlésén presbitérium feljegyezteti, hogy felolvastatott a Diákharang-alapítvány alapító levele és azt helybenhagyólag elfogadták. Zárójeles közlés szerint az alapító-level a 312/1937.sz. irat. — 1939. július 25-i presbiteri gyűlés jegyzőkönyvében található a következő bejegyzés: „A Diák-harang 94 pengő 10 fillér követelése 1938-ban kifizettetett.”

További kutatást igényel és érdemel az alapító-level előkeresése és annak felderítése, hogy mikor, kik részesültek ebből a segélyből. Ha Isten segítségével ismét megszólalhat

templomunkban a négy harang, presbitérium felújítja a diákharang alapítványt.

A diákharang történetéhez még három feljegyzésre méltó esemény tartozik: 1. 1962 májusában foglalkozott a presbitérium azzal a tervvel, hogy az eddigi hagyományos, kötéllel való húzás helyett villamosítja harangjait. Július 1-i gyűlésen név szerinti szavazással, egyhangú határozattal meg is rendelte a meglévő két harang villamosítását. A beérkezett árajánlatok közül Komáromy Gyula székesfehérvári lakatos mester ajánlatát fogdta el, és vele készítette el a diákharang villamosítását 9300 Forintért. — 2. 1974-benpedig eltörött a diákharang koronája, üzemeltetése veszélyessé vált, ezért presbitérium 1976-ban Gombos Lajos harangöntő mesterrel (Örbottyán) teljesen új koronát készíttetett és szereltetett fel. amiért 24401 Ft-t fizetett ki. — 3. Az 50 éves jubileum alkalmával, 1987. januárjában a Pápai öregdiákok Baráti Köre közadakozásból 10000 Ft-t adományozott a diákharang javítása céljaira. Isten áldja meg hűségüket. Ezen az adományon kívül néhány Öregdiák külön adományt is küldött, az ő nevüket, mint a hűség példaképeit emlékezetnek okáért feljegyezzük: Dr. Böröczky Jenő Bp., Dr. Cseh-Szombathy László Bp., Dúcz Zsigmond Tata, Hatvani Lajos Kecskemét, Dr. Lipták Ferencné: Nagy Erzsébet Bp., Szij Béla Bp., Rab Zsuzsa Bp. — Áldja meg az Ur a jókedvű adakozókat és az adományok felhasználását.

DIÁKHARANG

2. A revíziós harang

Leírása: F hangú, súlya 798 kg. önttette a pápai gyülekezet Nagy-Magyarország feltámadásába vetett hitének jeléül.

Felirata: Revíziós harangunk érchangja a feltámadásig országszerte hirdesse: Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában. (A másik oldalon): Önttette a pápai református szent gyülekezet, 1936. Vigasztal az, ha meghalunk, Feltámadunk, feltámadunk! 57. dics. 3. v.

Története: Ennek a harangnak a története szorosan összefonódik a következőkben tárgyalandó Szalóky-harang történetével. A lényege pedig az, hogy miután véglegesen megállapodtak a Szalóky-harang súlyában, nyilvánvalóvá lett, hogy ezt a harangot a gyülekezetnek kell megvennie. Ahogyan akkor fogalmaztak, e harangra „sürgősen és rámenősen” kellett a gyűjtést megindítani, hogy a többivel együtt, egyszerre rendelkezék meg. Ez 3500 pengőbe került. A lelkész azt javasolta, hogy e harang legyen a „hősök” vagy „vértanúk” harangja de végül, ahogy a fentiekben láttuk, presbitérium többséget kapott az az indítvány, amely revíziós harangnak nevezte el ezt a 798 kg súlyú F harangot. (E sorok írójának szerény megjegyzése: Kár volt e ponton — s talán még több másban is engedékenynek és határozatlannak, Jó lelkűnek”, megértőnek lenni a templomépítő lelkésznek, mert évtizedek távlatából mennyivel időtállóbb lenne egy „hősök harangja” vagy „vértanúk harangja” elnevezés. (Ezt a harangot is először 1962-ben Komáromy Gyula lakatos mesterrel villamosította a gyülekezet 8700 Ft-ért, majd amikor szükségessé vált a korszerűtlen és elhasználódott villamosítás cseréje, azt 1985-ben Illés Ferenc ajkai villanyszerelő kisiparos, elektrotechni-

kussal készítette el 15000 Ft-ért. Ez a harangunk is működőképes állapotban van ma is, és hívogatja az élőket, siratja a halottakat. Nem úgy, mint a következő két tragikus sorsú harangunk.

3. A Szalóky-harang

Leírása: A hangú, súlya 427 kg. Öntettetett néhai Szalóky Géza nemesszalóki földbirtokos végrendeleti hagyományából.

Felirata: Dicsér téged teljes szívem, én Istenem hirdetem neved. CXXXVIII. zsolt. - (A másik oldalon): Szalóky Géza emlékére öntették dr. Szalóky József, Szalóky János és Szalóky Lajos 1936.

Története pedig ez: Volt a pápai járáshoz tartozó Nemesszalók községben egy Szalóky Géza nevű földbirtokos. Ősi kálvinista család sarja, maga is hitbuzgó ember, aki 1920 április 5-én végrendelet mellett elhalt. Ez a végrendelet külön tanulmányt is érdemelne, mert benne nemcsak a pápai református templomalapra és főiskolára, de pl. a nemesszalóki, a mihályházai, az adorjánházai gyülekezetekre is szép örökséget hagyott. E végrendelet 20. pontja így hangzik: (Örökösei) Tartoznak a felállítandó pápai református templom részére beszerzendő egy 500, ötszáz kilogram körüli súlyú harangot beszerezni, annak szállítási és felállítási költségeit viselni, és az ugyanazon templom építési költségeire már régebben felajánlott 1000, azaz egyezer koronát a templom építési alapnak befizetni." Érthető, ha Szalóky János, aki a család nevében járt el, a végrendelet halála után 15 évvel sürgette a harang megrendelését, hogy kötelességüknek mielőbb eleget tudjanak tenni. Így történt azután, hogy többszöri tárgyalás után végül az egyházközség vezetőségével abban állapodtak meg, hogy egy Szalóky-harangot készíttetnek el, melynek leírását fentebb láttuk.

Sajnos ez a harang csak 1944 április 3-ig hívogatta az élőket és sirathatta a halottakat, mert az iparügyi minisztéri-

baloldalon: REVÍZIÓS HARANG
jobboldalon az alsó: SZALÓKY HARANG
a felső: GYENESE HARANG

um megbízásából ezt a harangot az alább felsorolandó *Gyene-se*-haranggal együtt összetörték és háborús célokra elszállították. Egy kicsi darabját őrzi e harangnak a pápai református egyház, s helyette az 50 éves jubileum alkalmával már meg is rendelte a presbitérium ennek „utódját”, ugyanolyan súlyban és hangzásban. S mivel e harangot a háború pusztította el, a megrendelt harangunk *Béke-harang* lesz, hogy hangjával is hirdesse: „Légy örömmondó, békekövet, hirdesd a Szabadító elközelgetett.” (397. dicséret)

E tanulmány megjelenése idején *Gombos Lajos* harangöntő mester műhelyében már öntik a BÉKE-HARANGOT, melynek felirata ez lesz: „A második világháborúban elvitt Szalóky-harang helyett közadakozásból öntették a Pápai Református Gyülekezet 1988-ban. — A másik oldalon: Dicsőség a magasságban Istennek, a földön békesség és az emberekhez jóakarát. Lukács 2,14”

összetört és elvitt SZALÓKY HARANG darabja

4. A Gyenese-harang

Leírása: D hangú, súlya 156 kg. Önttetett néhai Gyenese János presbiter és neje, Lampérth Mária adományából.

Felirata: Az Urnák irgalmát örökké éneklek és hűséges voltát mindenkor hirdetem. LXXXIX. zsolt. (A másik oldalon): Isten dicsőségére adományozták Gyenese János és neje Lampérth Mária 1936.

Története: Rövid, de felemelő: „Gyenese János 340 négyszögöl belsőséget adakozott harang céljaira.” Ezt a belsőséget adta el a presbitérium és ebből vásárolta fent leírt 156 kg-os harangot. Gyenese János nem érthette meg a harang megszólalását, mert 1935 december 3-án, 75 éves korában meghalt. (Lásd a XIV. sz. anyakönyv 61. lapján 31 sorszám alatt. — December 5-én Ölé Sándor lelkész temette, szívbajban halt meg, s a Batthyány u. 26. sz. alatt lakott. — Özvegye azonban hallhatta e harang hívó szavát, sőt a temetőbe is kíséerte őt az általuk adományozott „Gyenese-harang” síró szava, mert ő 78 éves korában 1941 április 27-én halt meg. Lásd u.o. 88. lap, 23. sorszám alatt.)

Sajnos ezt a harangot is igénybe vették háborús célokra. 1944 április 3-án összetörték és elvitték. Helyette most szerez be a gyülekezet egy új kis „Lélek-harang”-ot.

Harangozási pragmatika 1936-ból

Presbitérium 1936 szeptember 9-én állapította meg a harangozási rendet. Azt tanulságul és a későbbiekben — ha módosítva is — követendő példaként ideírjuk.

a. Halottak kiharangozása

A bejelentést követő napon, a könyörgésre hívó harangszó után csöndesítés a kisharanggal, férfira 3 vers, nőre 2 vers. A csöndítés után néhány percre következik a halott első kiharangozása. Délben a második kiharangozás, temetéskor — a temetőbe való kikíséréskor a harmadik kiharangozás. A harmadik harangszó addig tart, amíg a gyászmenet a temetőbe nem ér, de legalább tíz percig. Negyedik kiharangozás is lehet, az első harangszó után délelőtt 10 órakor.

Díjak: A halott harangozásáért annyi díj fizetendő, mint presbitérium augusztus 28-án megtartott gyűlésén a harang meghúzására megállapított, tehát 1+2+5+5 pengő aszerint, ahány haranggal történik a kiharangozás. A csöndesítés díjtalan. A negyedik harangozásért - amely csak négy haranggal történhetik — ugyanannyi fizetendő, mint a négyharangos háromszoros kiharangozásért. Az egyenkint való harangozás nincs megengedve. A teljesen szegény egyháztagek halottjaira a két kisebb haranggal való háromszori kiharangozás díjtalan. -- Az itt megállapított harangozásokon túl semminemű egyéb harangozás nincsen.

b. Vasárnapi és ünnepi harangozás

1. Délelőtt: 9 órakor a diákharang; fél 10 órakor a reviziós harang, háromnegyed 10 órakor mind a négy harang szól.
2. Délután: Az istentisztelet megkezdése előtt 1 órával ugyanúgy, mint délelőtt.

c. Köznapi harangozás

Reggel fél 8 órakor a Szalóky-haranggal. Este: Szeptember 21-től március 21-ig esti 7 órakor, március 22-től szeptember 20-ig este 8 órakor a reviziós haranggal. Bizottság és presbitérium sem a hajnali, sem a déli harangszót nem tartja szükségesnek.

A harangozónak a fizetett harangozásokért díj jár, és pedig a két kis harang háromszori meghúzásáért 1 pengő, a három kisebb harangért 2 pengő, mind a négy harangért 3 pengő.

Emlékhangozás

Dr. Tóth Endre teológiai tanár egyik előterjesztése volt az emlékhangozás kérdése. Presbitérium 1936 november 5-6-i gyűlésén többen azt az álláspontot képviselték, hogy az egyház nyújtson alkalmat a híveknek, hogy elhunyt kedveseik, különösen a harctéren elesett és messze idegenben nyugvó hozzátartozóik emlékére a harangokat meghúzathassák. Így presbitérium az emlékhangozást egy évi próbaidőre bevezette olyan módon, hogy vasárnap kivételével az esti harangszót megelőző két órával tíz percnyi időtartamon át történjék. Az emlékhangozás díjait a következőkben állapították

meg: a két kisebb haranggal 10 pengő, három haranggal 20 pengő és négy haranggal 30 pengő. A harangozó díja a már megállapított rendes harangozási díj.

Vajon meddig volt érvényben az emlékhangozás? Érdemes lesz további kutatásokat végezni s presbitériumnak ezt a kérdést kívánatos lesz felvetni, hiszen az elmúlt években híveinek részéről egyre többen adakoznak halottjaik emlékére. Pl. 1985-ben 24450 Ft-t, 1986-ban pedig 19300 Ft-t fizettek be e célra.

+

Régen általánosan ismert körirat volt a harangokon: *Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango*, azaz az élőket hívom, a holtakat siratom, a villámokat megtöröm. — Engedje a kegyelem Istene, hogy a Pápai Református Gyülekezet Templomának harangjai az időknek végéig hívogassák az élőket, sirassák a halottakat, és megtörjenek mindenféle villámot, mely a gyülekezet és a város békéje ellen támad.

Pápa, 1987. húsvét havában

Hargita Pál
pápai lelkész

Bódás János: Harangszó Pápán

Ki mondhatná ki a kimondhatatlant,
milyen hang és nyelv, milyen érctorok?
Az érzést, mely ma sok ezer szív mélyén
ujjong, remeg, ámul, avagy zokog?
... A lángot nem lehet felöltöztetni,
a hangot sem formába önteni...
Mondjátok hát ki a kimondhatatlant
ti: új harangok zengő nyelvei!

Kétszáz esztendő harangtalan csendjét
ma verje fel szép, zengő érc-beszéd!
Hallják meg a sírokban a halottak,
kiket harangszó sírig nem kísért.
Zengjete ti repkedő ging-galangok,
a vén századokba visszashalljatok,
hadd tündököljenek fel csengve-bongva
a régmúlt ünnepek, vasárnapok.

Repüljete szét a régi határig,
hol pápai szív porlad, vagy dobog,
a toronytalan vén templomba eddig
némán vonuló diák-oszlopok.
Hadd tudják meg, hogy csillagfejű tornyok
mutatnak már büszkén az ég felé,
s négy harang-szívük diadallal zengi:
a dicsőség egyedül Istené!

Ez a város, mely négy évszázad óta
a hit s a szellem erős vára volt,
hol égis magaslott a lelkek tornya,
s benne a szívek harangja dalolt,
hol templomot rabolt s harangot orzolt
egykor a vak, dühöngő lelki vész,
új templomának zengő harangjával
kétszáz év után most lett ép, egész.

Harangszó Pápán! Kálvini harangszó!
Hogy zeng, hogy búg, hogy ujjong, hogy zokog!
Ki mondaná ki, milyen hang, milyen nyelv
az örömet, mely szívünkben dobog?
... A lángot nem lehet felöltöztetni,
a hangot nem lehet formába önteni...
Mondjátok hát ki a kimondhatatlant
ti új harangok zengő nyelvei!

1936

(Megjelent a „Pápai Kollégiumi Lapok”-ban 1936. IX.X.
1-2. szám 4. oldalon)

A Pápai Kollégiumi Lapok cikkei a Diákharangról

1. 1933 november hó, 34. oldal
Diákharangot az új templomba. Ólé Sándor
Ebben a számban Somogyi József linóleummetszete az épülő templomról.
2. 1934 január hó, 77. oldal
Diákharang. Tóth Endre
3. 1935 szeptember-október, 13. oldal
Szól a harang már... — Szerkesztőség
4. 1935 november hó, 27. oldal
Diákharang-Öregharang. Ólé Sándor
5. 1936 szeptember-október hó
Diákharang: Aláírók: Ólé Sándor, Medgyasszay Vincze,
Faragó János, Trócsányi Dezső, Fejes Zsigmond.
Fénykép is mellékelve a cikkhez.
6. 1936 november hó
Szól a harang már. Süle Jenő

TARTALOM

Előszó	5
A Pápai Református Harangok 1531 - 1936 között	11
1. A kollégiumi harangok 1531.	11
2. Az aradi várban lévő harang 1638.	14
3. A félrevert harang és a mártír diák: 1683.	17
4. Az elnémult harangok és az imádkozó diákok 1718.	19
A Pápai Református harangok 1936 és 1986 között	24
1. A diákharang	28
Nagy Gábor kollégiumi vallástanár személye	33
Diákharang alapítvány.	37
2. A reviziós harang	40
3. A Szalóky harang	43
4. A Gyenese harang	46
Harangozási pragmatika 1936-ból	47
Bódás János: Harangszó Pápán.	50
A Pápai Kollégiumi Lapok cikkei a Diákharangról	53